

Рецензія

доктора історичних наук, професора, професора кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка Тельвака Віталія Васильовича на дисертаційне дослідження Гранда Михаїла Романовича «Костянтин Костянтинович Паньківський (1897-1974): інтелектуальна біографія», поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 032 «Історія та археологія»

Динамічний поступ українських історіографічних студій протягом останнього тридцятиліття призвів до практичного вичерпання проблемно-тематичного й джерельного потенціалу осмислення життя та діяльності чоловічих постатей українського наукового та суспільно-політичного життя. Відтак постала потреба пошуку нових дослідницьких полів і виходу поза межі найпопулярнішої проблематики доби модерного відродження кінця ХІХ – початку ХХ ст. Однією із таких нових сфер сьогоденного історіографічного інтересу, що набуває дедалі більшої запитаності, є галерея постатей української інтелектуальної історії так званого «другого плану». Особливість їхнього національного служіння полягала в послідовному наповненні змістом вироблених лідерами українства парадигм національного поступу. Промовистим свідченням згаданої тенденції стали успішні спроби інтелектуальних біографій Віктора Петрова, Олександра Лотоцького, Олександра Рябініна-Скляревського, Докії Гуменної та багатьох ін. Черговим вдалим проявом цієї тенденції «повернення» наших інтелектуалів «другого плану» до проблемного поля української історіографії є рецензована дисертаційна праця М. Р. Гранда, присвячена реконструкції життєдіяльності Костя Паньківського-молодшого.

Ознайомлення з дисертацією переконує у прийнятності та раціональній обґрунтованості розробленої Автором структури роботи. Вона, на нашу думку, є добре продуманою і відповідає поставленим завданням та дає можливість з достатньою повнотою висвітлити основні проблеми заявленої

теми. Матеріал викладено на підставі проблемно-хронологічного підходу – логічно та послідовно. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (поділених на підрозділи), висновків, списку використаних джерел та літератури, а також об'ємних додатків.

Розлоге доведення М. Р. Грандом багатоаспектної актуальності обраної теми не залишає сумнівів у її наукознавчій важливості та громадській запитаності. Не викликає зауважень і авторське формулювання предмета дослідження, його мети і завдань, географічних меж, а також практичного значення дисертації. Новизну результатів дисертаційної праці засвідчує залучення широкого кола різнопланових історіографічних джерел, втім й архівного збереження, та здійснена на їхній підставі всебічна компаративна реконструкція інтелектуальної біографії К. Паньківського. Відповідають необхідним вимогам і технічне оформлення тексту та наукового апарату роботи.

Перший розділ «Стан наукової розробленості проблеми та джерельна база, методологія дослідження» традиційно фокусується на стані та провідних напрямках опрацювання теми, характеристиці й класифікації комплексу історіографічних джерел, висвітленні основних теоретико-методологічних засад наукового пошуку. В першій частині Автор аналізує історіографію теми за хронологічно-тематичним принципом. Відтак він ретельно характеризує широке коло різножанрових текстів (критичні рефлексії, некрологічні силуетки й мемуарні замітки та ін.), в яких з відмінних світоглядних перспектив віднайшло осмислення плідної професійної й громадської діяльності К. Паньківського. Відзначаючи повноту узагальнених М. Р. Грандом історіографічних рефлексій, вкажемо на доречність визначення періодизації історіографічного пошуку.

Належною повнотою позначений також аналіз джерельної бази дослідження. Тут значним досягненням дослідника, з огляду на чималі логістичні труднощі для сучасних українських науковців, є опрацювання

фондів низки українських і зарубіжних архівів. Джерельну базу дослідження дисертант аргументовано поділяє, виходячи з різних критеріїв – зберігання, походження, змісту, специфіки, характеру й под. Проаналізовані в підрозділі матеріали Автор аналізує із належною повнотою, вправно виявляючи евристичні переваги та пізнавальні ліміти кожної джерельної групи. На особливу схвальну згадку заслуговує той факт, що здобувач вказує на джерельні перспективи опрацювання теми.

Водночас вкажемо М. Р. Гранду на існування певних джерельних резервів його теми. Так, Автор, на наше переконання, недостатньо занурився в щоденники і спогади діячів досліджуваної доби, що була часом розквіту української мемуаристики. В цьому плані добрим орієнтаційним помічником дисертанту стала б ґрунтовна монографія Надії Любовець «Українська мемуарна традиція: еволюція у вимірах часу (XII ст. – перша третина XX ст.)». Для прикладу згадаємо, що чимало уваги громадській праці представників родини Паньківських відведено у щоденнику Михайла Грушевського, мемуарах інших сучасників К. Паньківського. Їхнє опрацювання дозволило б, поза сумнівом, суттєво збагатити авторський аналіз.

В другій частині першого розділу М. Р. Гранд, виправдано акцентувавши міждисциплінарність свого дослідження, вміло обґрунтував доречність використання обраного ним методологічного інструментарію. Дисертант доволі докладно, з належними поясненнями, характеризує сукупність підходів, принципів і методів історіографічного дослідження, що їх поєднання уможливило реалізувати поставлені в роботі мету та завдання. Разом із тим, в дослідженні такого рівня хотілося б почути про загальну концептуальну парадигму, в якій створене дисертаційне дослідження. На наше переконання, рецензована праця написана в руслі популярної сьогодні серед історіографів культурно-інтелектуальної історії. Тож саме з аналізу її евристичних можливостей для вивчення інтелектуальної біографії

К. Паньківського і слід було починати характеристику сконструйованої методологічної моделі. Також у цій частині першого розділу бракує авторської інтерпретації обраного понятійного апарату (приміром, соціокомунікативний простір), що має виразне методологічне навантаження.

Наступні три розділи дисертаційної роботи насичені конкретним фактичним та компаративним матеріалом з відповідною хронологічною систематизацією і науковим аналізом. Зокрема, другий розділ присвячений широкому колу проблем становлення особистості та професійних зацікавлень майбутнього діяча, а також реконструкції найближчого оточення як простору формування й еволюції поглядів К. Паньківського. Спираючись на різнопланові джерела, М. Р. Гранд послідовно відтворює інтелектуальне становлення героя своєї студії, майстерно реконструює обставини та характеризує результати його різнопланової діяльності, переконливо з'ясовує причини зміни життєвих інтересів та ін. Важливо, що Автор помітно антропологізує свій дискурс, доречно вводячи мемуарні спостереження героя студії та його сучасників, внаслідок чого перед читачем постає жива людина в обставинах її щоденності.

В свою чергу, у третьому розділі отримала всебічне висвітлення тема професійної та громадсько-політичної діяльності К. Паньківського в міжвоєнне двадцятиліття, в роки світового протистояння та у повоєнний час. Реконструюючи ці проблеми, Автор вповні виправдано зосередився на кількох провідних сюжетах – осмисленні небуденності громадського резонансу адвокатської праці героя студії протягом 1920-х рр., характеристиці соціокомунікативного простору К. Паньківського у світлі епістолярію 1930-х рр., демонстрації жертовності його суспільного служіння в роки радянської та нацистської окупації Галичини, багатовекторній діяльності на еміграції. Згадані сюжети дисертант традиційно розглядає в широкому подієвому й історіографічному контекстах із залученням свідчень

К. Паньківського та його колег. Все це чималою мірою поглиблює авторський дискурс, надає йому емоційного забарвлення й переконливості.

Зрештою, в останній частині дисертації проаналізовано суспільно-політичні погляди К. Паньківського крізь призму його публіцистики та розлогих мемуарів. М. Р. Гранд з належною ретельністю з'ясовує оцінки визначним діячем суспільно-правового та національно-культурного становища українців в умовах Австро-Угорщини та Другої Речі Посполитої, його характеристики радянського окупаційного режиму, погляди на нацистську окупаційну політику, враження від діяльності українських політичних та громадських організацій в роки Другої світової війни, рефлексії над громадсько-політичними та повсякденними аспектами функціонування українських еміграційних середовищ. Важливо, що Автор при цьому не стає затятим прихильником світоглядних уподобань свого героя, віднотовуючи існування конкуренційних візій багатьох проблем національного життя у складні часи життя українців.

Водночас, не применшуючи згаданих позитивних сторін роботи, варто зробити кілька зауважень та побажань дисертантові (крім уже зазначених вище), для врахування їх у майбутній роботі по цій темі. Перше зауваження стосується рецептивного аспекту. Йдеться про те, що характеризуючи історичні реконструкції К. Паньківського у четвертому розділі, М. Р. Гранд практично не наводить полеміки з ними в емігрантському середовищі. Натомість, як відомо, в перші повоєнні десятиліття українська діаспора на американському континенті була доволі виразно поділена на прихильників республіканської, гетьманської та націоналістичної орієнтацій, між якими велися інтенсивні ідейні суперечки на шпальтах публіцистичних видань. Тож погляди К. Паньківського, як одного із публічних інтелектуалів республіканського напрямку, були піддані серйозній критиці з боку ідейних опонентів.

Ще одне зауваження стосується архітекtonіки роботи. Йдеться про те, що робота побудована за хронологічним принципом і сфокусована на послідовній реконструкції періодів життєдіяльності К. Паньківського. Натомість, останній розділ роботи порушує цей підхід і має виразний проблемний характер. Внаслідок цього в ньому є деякі сюжетні повтори з попередніх розділів, яких не можна було уникнути за такої репрезентації матеріалу. На нашу думку, було б доречніше інтегрувати сюжети останнього розділу до відповідних біографічних частин дисертації.

Втім, вказані недоліки та зауваження не применшують зазначених позитивних сторін поданої до захисту роботи, а навпаки – викликають побажання продовжувати дослідження у визначеному напрямі.

У висновках М. Р. Гранд не просто зібрав підсумкові положення, представлені ним у розділах, але й стисло, у розрізі цілої теми, окреслив синтетичне розуміння місця та ролі К. Паньківського в українському суспільно-політичному русі ХХ ст. Також на відзначення заслуговують розлогі додатки до дисертації, котрі мають змістовний, а не формальний характер. Важливим також є визначення Автором дослідницьких перспектив та резервів саморозвитку його теми.

Зміст дисертаційної праці знайшов відображення у п'ятьох статтях у фахових виданнях України і низці інших апробаційних матеріалів, які додатково відображають підсумки дослідження. Також робота пройшла солідне обговорення на багатьох наукових конференціях різного рівня. А це означає, що результати проведеного дослідження, як і належить, вже стали надбанням наукової громадськості.

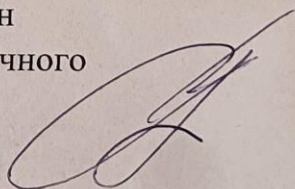
В цілому, дисертація М. Р. Гранда – самостійне наукове дослідження на актуальну наукову проблему, яка має не лише вузькофахове, але й прикладне значення в теперішньому суспільному житті України. Рецензована праця є розлогим панорамним життєписом одного з помітних представників суспільно-політичного руху ХХ ст. В запропонованій дисертантом

реконструкції можна називати ще чимало моментів, котрі хотілося б побачити в роботі, але це були би радше побажання, а не зауваження.

Вважаю, що дисертація Гранда Михайла Романовича «Костянтин Костянтинович Паньківський (1897-1974): інтелектуальна біографія», подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» за своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною та практичним значенням відповідає вимогам наказу Міністерства освіти і науки № 40 від 12 січня 2017 року та вимогам затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» № 44 від 12 січня 2022 року, а її автор Гранд Михайл Романович заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 «Історія та археологія» з галузі знань 03 «Гуманітарні науки».

Рецензент:

доктор історичних наук, професор,
професор кафедри всесвітньої історії
та спеціальних історичних дисциплін
Дрогобицького державного педагогічного
університету імені Івана Франка

Віталій ТЕЛЬВАК

